

STOCKHOLMS FILHARMONISKA ORKESTER

Dirigent: Herbert Blomstedt

Den 15 januari 1914 är ett betydelsefullt datum i Stockholms musikliv. Då inledde Konsertföreningen en orkesterverksamhet, som sedan dess fortgått utan avbrott trots många svårigheter, både ekonomiska och konstnärliga. Den orkester – sedan hösten 1957 bärande namnet **Stockholms Filharmoniska Orkester** – som då debuterade, har under dessa 50 år utvecklats i rikt mått och kan i våra dagar anses höra till de ledande europeiska symfoniorkestrarna.

Redan i slutet av förra århundradet började man i Stockholm planera en orkesterverksamhet vid sidan av Hovkapellet. Bland initiativtagarna var Tor Aulin, då konsertmästare i Hovkapellet, den främste. 1900 bildade han Musikerföreningens orkester och 1902 kom Konsertföreningen till, under medverkan av bl. a. tonsättaren Wilhelm Stenhammar. Till 1910 gav föreningen sex – tio konserter per år med en orkester, som sammansattes av musiker från Hovkapellet, restauranger, olika teatrar, konservatoriet m. m. Någon fast anställning var det inte fråga om. De ekonomiska svårigheterna blev emellertid, trots vissa kommunala anslag, övermäktiga och verksamheten förpuppades. Bidragande var också att det saknades en tillräckligt stor konsertlokal i Stockholm.

1913 ljusnade det helt plötsligt på lokalfronten. Den gamla gasklockan vid Norra Bantorget (Auditorium, nuvarande Vinterpalatset) befanns användbar som konsertlokal och Konsertföreningens ledning tillförsäkrade sig omedelbart lokalen för två konserter i veckan under tiden oktober-april. Man kallade till provspelningar och snabbt skapades en orkester på c: a 60 man, som alltså den 15 januari 1914 gav sin första konsert. Avgörande för orkesterns utveckling blev engagerandet av den finske dirigenten Georg Schnéevoigt, som under åren 1915–1924 var anställd som förstedirigent och som lyckades svetsa samman ensemblen till ett gott instrument. Vid sidan av Schnéevoigt svarade Nils Grevillius för ett större antal konserter. Berömda internationella orkesterledare inbjöds till gästspel, vilket ytterligare bidrog till orkesterns finslipning.

Efter Schnéevoigt har som fast anställda ledare verkat Václav Talich (1926–1936), Adolf Wiklund (1925–1938), Fritz Busch (1937–1940), Carl Garaguly (1942–1953), och Hans Schmidt-Isserstedt (1955–1964). I den lysande raden av gästdirigenter kan nämnas Arthur Nikisch, Bruno Walter, Wilhelm Furtwängler, Arturo Toscanini, Otto Klemperer, Erich Kleiber, Pierre Monteux, John Barbirolli, Herbert von Karajan, Ferenc Fricsay, Dean Dixon, Igor Markevitch, Carlo-Maria Giulini, Rafael Kubelik, Paul Kletzki. Filharmonikerna har även gästspelat utomlands, bl. a. i Köpenhamn, Helsingfors, Paris och London, och i den svenska landsorten.

Tanken att skapa ett eget hem för den symfoniska musiken, ett konserthus i Stockholm, fick förnyad aktualitet genom den fast organiserade verksamhet, som bedrevs av Konsertföreningen. Redan 1905 avgav en kommitté ett utlåtande om byggandet av ett konserthus men först 1917 tog planerna fastare form. Och 1926 kunde orkestern flytta in i Konserthuset vid Hötorget. Där ger man nu ett 90-tal konserter per år fördelade på sju olika abonnemangsserier, inkl. skol och ungdomskonserter. Under 1963 har också tillkommit ett antal framträdanden i Stockholms förorter, Ytterstadskonserter, och i planerna för framtiden ingår turnéer inom landet och utomlands.

ÅKE PIHLBLAD

INGVAR LIDHOLM
POESIS PER ORCHESTRA

HILDING ROSENBERG
SYMFONI NR 2 (SINFONIA GRAVE)

Sats 1: Allegro energico

Sats 2: Poco adagio - Allegro assai - Poco allegro - Allegro assai

Sats 3: Allegro risoluto

On January 15th 1914 the Concert Association inaugurated a series of orchestral concerts in Stockholm, an activity which since then has been continued without interruption. During these fifty years the Stockholm Philharmonic Orchestra has greatly developed and belongs today to the leading European orchestras.

Concerts in the Swedish capital were comparatively rare events when the Concert Association was formed in 1902. Up to 1910 the Association gave six to ten concerts annually but this activity slowly ceased, partly due to the absence of a suitable hall. In 1913, however, one was found and immediately rented for two concerts a week between October and April. The best available musicians were auditioned and made their debut as an orchestra of 60 on January 15th 1914. The Finnish conductor Georg Schnéevoigt, engaged between 1915–1924 as chief conductor and artistic leader, succeeded in transforming this ensemble into a fine instrument. At his side the young Nils Grevillius was in charge of a large number of concerts.

As permanent conductors after Schnéevoigt the following have, each in his way, influenced the orchestra: Václav Talich (1926–1936), Adolf Wiklund (1925–1938), Fritz Busch (1937–1940), Carl Garaguly (1942–1953) and finally Hans Schmidt-Isserstedt (1955–1964). The long list of eminent guest conductors includes such names as Arthur Nikisch, Bruno Walter, Wilhelm Furtwängler, Arturo Toscanini, Otto Klemperer, Erich Kleiber, Pierre Monteux, John Barbirolli, Herbert von Karajan, Ferenc Fricsay, Dean Dixon, Igor Markevitch, Carlo-Maria Giulini, Rafael Kubelik, Paul Kletzki and many others. The orchestra itself has also toured abroad, giving concerts in Copenhagen, Helsinki, Paris and London.

In 1926 the orchestra moved into its permanent home, the attractive Concert Hall in the center of Stockholm. Some 90 concerts are now given there annually. The plans for the future include more tours in the Swedish provinces as well as abroad.

“The symphonic form, also with vocal parts,” Hilding Rosenberg (born 1892) has stated, “is to me the summing up of the ideal I pursue and endeavour to realise.” Sinfonia grave is one of the most important Swedish works of the 20’s and 30’s. Its beginning was toilsome. “The first version,” writes the composer, “was ready in 1928, I believe, and should then be performed by the Concert Association. But when I heard it during the rehearsals I became frightened. Frightened because of the roads I had taken — the tonal language was, for me and for Swedish music at the time, daring and harshly polyphonic. The symphony was kept on the shelves for several years. I did not quite dare to take up the struggle with the material. It was not completed until 1935.” Its tonal language, the longspun cantilenas of the slow movements, the fierce power of growth and the imposing symphonic architecture are characteristic qualities for a symphony by Rosenberg. Ingvar Lidholm (born 1921) is a pupil of Rosenberg. He has always kept himself à jour with the musical developments on the Continent without ever being an imitator; the new impulses have been reshaped into his own, fresh and expressive language. Poesis per orchestra, commissioned by the Stockholm Philharmonic Orchestra for their jubilee concert, can thus be said to mirror the novelties of the early 60’s: the cluster technique, the unconventional playing (in the piano part), the aspiration for simpleness and clarity, the accent on sound, rhythm and dynamics, a manner of expression which has for a long time been topical and typical for Lidholm.

För **Hilding Rosenberg** (f. 1892) betyder ordet „symfoni“ inte bara ett flersatsigt cyklist orkesterverk, det har också en innehållslig innebörd. „Symfoniformen, även med vokala inslag, är för mig de stora linjernas sammanfattning av de ideal jag eftersträvar och försöker förverkliga. En självvransakan om man så vill.“ Sinfonia grave är ett av de viktigaste svenska verken under 1920- och 30-talen, en pionjärgärning, bredvid Nystroems ungefär samtida Sinfonia breve den första moderna svenska symfonin för stor orkester. Tillkomsten var mödosam. „Den första versionen blev färdig 1928, tror jag, och skulle då upp i Konsertföreningen. Men när jag hörde verket på repetitionerna blev jag rädd. Rädd inför de vägar som jag hade kommit in på – tonspråket var både för mig och för svensk musik vid den tiden djärvt och kärvt polyfont. – Symfonin fick sedan ligga i flera år. Jag vågade liksom inte ta upp kampen med materialet. Först 1935 blev jag klar. Tor Mann uruppförde symfonin i Göteborg.“ Det linära tonspråket, de långsamma partiernas långspunna kantilenor, den obändiga växtkraften och den storartade symfoniska arkitekturen – allt väsentligen inom symfonins traditionella ram – är karakteristiska egenskaper för en symfoni av Rosenberg. Sinfonia grave har tre satser. Två vitala yttersatser (Allegro energico; Allegro risoluto) inramar en långsam centrumsats (Poco adagio) med ett insprängt och ett avslutande scherzoartat parti (Allegro assai).

Elev till Hilding Rosenberg är **Ingvar Lidholm** (f. 1921), liksom generationskollegerna Karl-Birger Blomdahl och Sven-Erik Bäck. Men det är en markant stilistisk spännvidd mellan det linära, melodiinriktade debutverket Toccata e canto (1944), som tillkom i en tid då Hindemith och Nielsen angav tonen, och det personliga, på klang, rytm och dynamik inriktade Poesis av 1963. Lidholm har alltid hållit sig à jour med utvecklingen på kontinenten, utan att förfalla till epigoneri; de nya impulserna har omformats till hans eget friska, expressiva tonspråk, som även i de seriellt genomorganiserade ögonblicken förefaller stå fjärran från teoretiserande. Poesis (grek., skaldestycke) per orchestra, Stockholms filharmoniska orkesters beställningsverk för 50-års jubileet, kan på så sätt sägas spegla det tidiga 1960-talets nyheter: clustertekniken, de okonventionella spelarterna (i pianostämman), strävan efter formell enkelhet och klarhet, tonvikten på klang, rytm och dynamik (något som länge varit aktuellt för Lidholm). Poesis är ett ensatsigt stycke uttrycksfull, lyrisk-dramatisk orkestermusik med subtilt klangraffinering, väldiga dynamiska stegringar, karakteristiska accellerande och ritarderande rytmmonster och häftiga utbrott. Uppläggningsen kan kanske föra tanken till barockens concerto grosso: concertinogruppen skulle då bestå av piano, slagverk och kontrabas.

GÖRAN BERGENDAL

Data:

Inspelningen gjord i Stockholms Konserthus den 16 januari 1964 i samarbete med Föreningen Svenska Tonsättare.

Producent: Hans Peter Kempe

Omslag: Stockholms Konserthus fasad

Fotograf: C. J. Rönn

Speltider: Lidholm: Poesis 15' 05"

Rosenberg: Sats 1 11' 29"

Sats 2 10' 58"

Sats 3 10' 30"

